

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Národní ústav pro vzdělávání/IPs Podpora krajského akčního plánování /P-KAP/ 6. června 2017

PODPORA KOMPETENCÍ K INICIATIVĚ, KREATIVITĚ A PODNIKAVOSTI

POJETÍ TEMATICKÉ OBLASTI V PROJEKTU P-KAP

verze pro realizační týmy krajských projektů KAP (IPo KAP)

Tato verze pojetí tematické oblasti v projektu P-KAP je určena realizačním týmům krajských projektů, které vytvářejí, realizují nebo vyhodnocují krajské akční plány rozvoje vzdělávání. Evropskou, národní, krajskou a školskou úroveň modelu akčního plánování propojují tzv. „povinné oblasti intervence“, kterými jsou:

- Podpora kompetencí k podnikavosti, iniciativě a kreativitě
- Podpora polytechnického vzdělávání (přírodovědné, technické, environmentální)
- Podpora odborného vzdělávání a spolupráce škol se zaměstnavateli
- Rozvoj kariérového poradenství
- Rozvoj škol jako center celoživotního učení
- Podpora inkluze

Projekt P-KAP přináší pojetí všech uvedených klíčových oblastí. Materiály poskytují základní poznatky využitelné zejména při realizaci krajských akčních plánů. Know-how v rámci jednotlivých témat bude dále rozšiřováno a konkretizováno, a to zejména na seminářích, které projekt P-KAP připravuje pro krajské týmy KAP.

OBSAH

1.	VYMEZENÍ	3
1.1.	DEFINICE tematické oblasti/oblasti intervence	3
	Definice tematické oblasti	3
	Definice klíčových slov	3
	Definice oblasti intervence v projektu P-KAP	3
1.2.	VÝCHODISKA pro tematickou oblast	5
	Evropa	5
	Národní úroveň	5
	Podnikavost jako klíčová kompetence	5
	Podpora kompetencí k iniciativě, kreativě a podnikavosti v projektu P-KAP	7
1.3.	VÝVOJ v tematické oblasti	7
	Cíl intervence	7
	Podpora ze strany KRAJŮ při Vkp	8
1.4.	CHARAKTERISTIKA oblasti intervence	9
	Nauka o podnikání	9
	Rozvoj „podnikavých“ kompetencí	10
	Tvořivost (kreativita)	11
	Praktická zkušenost s podnikáním	11
	3 úrovně výchovy k podnikavosti na škole	12
	Návaznost na ostatní oblasti intervence	14
	Rozvoj učitelů v oblasti Vkp	15
1.5.	Specifika pro různé typy škol	15

1. VYMEZENÍ

1.1. DEFINICE tematické oblasti/oblasti intervence

Definice tematické oblasti

Iniciativou a podnikavostí se rozumí schopnost jedince převádět myšlenky do praxe, která předpokládá tvořivost, schopnost zavádět novinky a nést rizika i plánovat a řídit projekty s cílem dosáhnout určitých cílů. Tato schopnost je přínosná pro jednotlivce nejen v jeho každodenním životě doma a ve společnosti, ale i na pracovišti, pomáhá pochopit souvislosti jeho práce a umožňuje mu chopit se příležitostí.

z Úředního věstníku EU - doporučení Evr. parlamentu a rady ze dne 18. 12. 2006 o klíčových schopnostech pro celoživotní učení

Definice klíčových slov

Tvořivost (kreativita) je činnost, jejímž výsledkem jsou nové, originální výtvary.

(Holeček, V., 2014)

Kompetence je jedinečná schopnost člověka úspěšně jednat a dále rozvíjet svůj potenciál na základě integrovaného souboru individuálně specifických zdrojů (schopností, vědomostí, znalostí, dovedností, zkušeností, postojů, hodnot apod.), a to v konkrétním kontextu různých úkolů, činností a životních situací, spojenou dále s možností a ochotou (motivací) rozhodovat a nést za svá rozhodnutí odpovědnost.

(Veteška, J. a Tureckiová M., 2008)

Klíčové kompetence představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě.

(aktuální RVP gymnázií)

Definice oblasti intervence v projektu P-KAP

V projektu P-KAP chápeme oblast kompetencí k iniciativě, kreativě a podnikavosti v nejširším slova smyslu, tedy ve smyslu **proaktivního přístupu jedince ke svému uplatnění** na trhu práce i v rámci občanského života. Správné uchopení těchto kompetencí vede k zajištění potřeby **seberealizace** (při využití silných stránek jedince).

Podpora rozvoje těchto kompetencí se dá shrnout pod pojem výchova k podnikavosti (dále V_{KP}), používaný i odbornou veřejností. Tuto podporu definujeme takto:

Výchova k podnikavosti zahrnuje všechny výukové metody směřující k posílení podnikatelských přístupů a postupů, znalostí a dovedností.

S výchovou k podnikavosti je pak také spojen pojem „podnikavý člověk“.

Podnikavý člověk aktivně hledá příležitosti a umí je využít (nikoli však zneužít). To může uplatnit jak v roli podnikatele, tak jako kvalitní zaměstnanec.

Podnikavost a související kompetence tedy vycházejí z podnikatelských přístupů, lze je však uplatnit nejen v komerční sféře, ale také v neziskovém sektoru a v občanském životě. Z tohoto pohledu je součástí V_{KP} **nauka o podnikání** (vč. problematiky **etiky v podnikání**) a také oblast **společenské odpovědnosti** (z pohledu firmy, sociálních projektů i z pohledu jednotlivce, tj. ve smyslu dobrovolnictví).

Zejména se však v rámci VkP jedná o **rozvoj určitých kompetencí**, které by se daly nazvat „podnikavé“ a jsou rozvíjeny v rámci těchto témat:

- **kritické myšlení** – tj. schopnost orientovat se v informacích a vyhodnocovat je
- **vidění příležitostí, iniciativa a aktivita** – tj. schopnost aktivně vyhledávat vhodné příležitosti a využívat je
- **kreativní myšlení a tvořivost** – tj. schopnost přicházet s nápady a dále je rozvíjet
- **strategické myšlení** – tj. kombinační schopnosti, schopnost zpracovat nápady do podoby záměrů, schopnost předvídat a dlouhodobě plánovat
- **leadership a týmová práce** – tj. vedení lidí a schopnost práce v týmu
- **seberealizace a sebehodnocení** – tj. identifikace silných a slabých stránek jedince a práce s nimi
- **flexibilita** – tj. schopnost přizpůsobovat se změnám
- **vytrvalost a smysl pro zodpovědnost**
- **přijímání rizika** – tj. schopnost vyhodnocovat a akceptovat přiměřené riziko
- **finanční povědomí** – tj. schopnost vidět věci ve finančních souvislostech

Naším pohledem na tuto oblast jsme v souladu s **Evropským rámcem podnikatelských kompetencí** (viz dokument *EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework*)

Ten kompetence rozděluje tímto způsobem do 3 kategorií:

Evropský rámec dále jednotlivé kompetence rozpracovává do výsledků učení na jednotlivých úrovních rozvoje (8 úrovní u každé kompetence). S tímto rámcem budeme v průběhu projektu dále pracovat a k jednotlivým úrovním kompetencí přiřazovat příklady dobré praxe.

1.2. VÝCHODISKA pro tematickou oblast

Evropa

Zásadním dokumentem výchovy k podnikavosti jsou závěry Evropské komise definované ve strategii **Evropa 2020**. Dle této strategie musí mít každý žák počátečního vzdělávání do roku 2020 praktickou zkušenost s výchovou k podnikavosti (dále jen VkP).

V doporučení **Evropského parlamentu a Rady o klíčových schopnostech pro celoživotní učení** z roku 2006 je podnikavost označena za **jednu z osmi klíčových kompetencí**.

O důležitosti celé problematiky vypovídá také fakt, že Evropská komise v této souvislosti zřídila v listopadu 2011 *pracovní skupinu pro podnikatelské vzdělávání*.

Výchova k podnikavosti je podporována většinou evropských zemí. To dokládá i srovnávací analýza sítě Eurydice nazvaná **„Podnikatelská výchova na školách v Evropě“** z března 2012. Konkrétní strategie na podporu podnikatelské výchovy zavedlo 8 zemí (Dánsko, Estonsko, Litva, Nizozemsko, Švédsko, Norsko, Wales a vlámská část Belgie) a 13 dalších začlenilo podnikatelskou výchovu do svých stávajících strategií celoživotního učení, strategií pro mládež či pro růst.

Studie **Entrepreneurship Education in Secondary Schools. Education systems, teaching methods and best practice – a survey of Austria, Finland, France, Germany, Italy, Spain, Sweden** (Isabella Hatak and Elisabeth Reiner, Wien 2011) si klade za cíl analyzovat, *jak se vybrané země liší v praktikách ve výuce podnikavosti na středních školách*. Například v Rakousku je příprava založena na učení se praxí ve cvičných firmách.

Národní úroveň

Jedním z klíčových materiálů České republiky je **Strategie celoživotního učení** (MŠMT, 2007). Strategie věnuje pozornost všeobecnému i odbornému vzdělávání, akcentuje průběžné zvyšování flexibility a adaptability člověka, apeluje na jeho tvořivost a iniciativu, na samostatnost a odpovědnost.

O výchově k podnikavosti hovoří také **Národní inovační strategie ČR 2012–2020**. Hlavními oblastmi provázanosti jsou zejména výchova k podnikavosti, samostatnosti a kreativitě, horizontální mobilita a zapojení podnikového sektoru do tvorby vzdělávacích programů, nástroje podporující celoživotní vzdělávání, rozvoj logického myšlení, posilování IT gramotnosti, výuka matematiky, posílení výuky technických a přírodovědných předmětů a rozvoj vztahu k technice již od dětského věku.

Za východisko na národní úrovni můžeme také zmínit **zákon č. 90/2012 Sb.**, o obchodních korporacích, který upravuje podmínky podnikání v České republice.

VkP je na národní úrovni zanesena také do **rámcových vzdělávacích programů**, kde se podnikavost objevuje jako klíčová kompetence, a dále je součástí ekonomického vzdělávání (podrobněji v kapitole Charakteristika oblasti intervence – Nauka o podnikání).

Obecně v České republice neexistuje určitá národní strategie, na které by mohla VkP stavět. K tvorbě národní soustavy pro VkP by mohl pomoci i samotný projekt P-KAP.

Podnikavost jako klíčová kompetence

Podnikavost je chápána jako **KLÍČOVÁ KOMPETENCE** pro celoživotní učení a takto je uchopena i v RVP na úrovni primárního i sekundárního vzdělávání.

V RVP **základního vzdělávání** najdeme kompetenci „pracovní“, kde se uvádí:

- „orientuje se v základních aktivitách potřebných k uskutečnění podnikatelského záměru a k jeho realizaci, chápe podstatu, cíl a riziko podnikání, rozvíjí své podnikatelské myšlení“

To obsahuje jak část výchovy k podnikavosti zaměřující se na samotné podnikání, tak část věnující se rozvoji iniciativy, kreativity a podnikavosti.

Na středních školách je pak součástí klíčových kompetencí v RVP gymnázií přímo „Kompetence k podnikavosti“, kde se uvádí, že žák:

- cílevědomě, zodpovědně a s ohledem na své potřeby, osobní předpoklady a možnosti se rozhoduje o dalším vzdělávání a budoucím profesním zaměření;
- rozvíjí svůj osobní i odborný potenciál, rozpoznává a využívá příležitosti pro svůj rozvoj v osobním a profesním životě;
- uplatňuje proaktivní přístup, vlastní iniciativu a tvořivost, vítá a podporuje inovace;
- získává a kriticky vyhodnocuje informace o vzdělávacích a pracovních příležitostech, využívá dostupné zdroje a informace při plánování a realizaci aktivit;
- usiluje o dosažení stanovených cílů, průběžně reviduje a kriticky hodnotí dosažené výsledky, koriguje další činnost s ohledem na stanovený cíl; dokončuje zahájené aktivity, motivuje se k dosahování úspěchu;
- posuzuje a kriticky hodnotí rizika související s rozhodováním v reálných životních situacích a v případě nezbytnosti je připraven tato rizika nést;
- chápe podstatu a principy podnikání, zvažuje jeho možná rizika, vyhledává a kriticky posuzuje příležitosti k uskutečnění podnikatelského záměru s ohledem na své předpoklady, realitu tržního prostředí a další faktory.

V RVP středních odborných škol (RVP oborů H, M, L) najdeme klíčovou kompetenci „Kompetence k pracovnímu uplatnění a podnikatelským aktivitám“, která na výchovu k podnikavosti navazuje. Je popsána takto:

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni optimálně využívat svých osobnostních a odborných předpokladů pro úspěšné uplatnění ve světě práce, pro budování a rozvoj své profesní kariéry a s tím související potřebu celoživotního učení, tzn., že absolventi by měli:

- mít odpovědný postoj k vlastní profesní budoucnosti, a tedy i vzdělávání; uvědomovat si význam celoživotního učení a být připraveni přizpůsobovat se měnícím se pracovním podmínkám;
- mít přehled o možnostech uplatnění na trhu práce v daném oboru; cílevědomě a zodpovědně rozhodovat o své budoucí profesní a vzdělávací dráze;
- mít reálnou představu o pracovních, platových a jiných podmínkách v oboru a o požadavcích zaměstnavatelů na pracovníky a umět je srovnávat se svými představami a předpoklady;
- umět získávat a vyhodnocovat informace o pracovních i vzdělávacích příležitostech, využívat poradenských a zprostředkovatelských služeb jak z oblasti světa práce, tak vzdělávání;
- vhodně komunikovat s potenciálními zaměstnavateli, prezentovat svůj odborný potenciál a své profesní cíle;
- znát obecná práva a povinnosti zaměstnavatelů a pracovníků;
- rozumět podstatě a principům podnikání, mít představu o právních, ekonomických, administrativních, osobnostních a etických aspektech soukromého podnikání; dokázat vyhledávat a posuzovat podnikatelské příležitosti v souladu s realitou tržního prostředí, svými předpoklady a dalšími možnostmi.

Jak je z textu zřejmé, oblast podpory kompetencí k podnikavosti je u středních škol úzce **provázána s oblastí kariérového poradenství**. V rámci rozvoje podnikavosti je u žáků budován aktivní přístup k uplatnění na trhu práce a také je kariérové poradenství rozšiřováno o část věnovanou podnikatelské činnosti.

Ještě stojí za zmínku (klíčová) „Kompetence k řešení problémů“, protože ta s naším tématem taktéž úzce souvisí – je totiž nutnou podmínkou pro zdárné zvládnutí aktivit rozvíjejících podnikavost. V RVP SOŠ je popsána takto:

Vzdělávání směřuje k tomu, aby absolventi byli schopni samostatně řešit běžné pracovní i mimopracovní problémy, tzn., že absolventi by měli:

- porozumět zadání úkolu nebo určit jádro problému, získat informace potřebné k řešení problému, navrhnout způsob řešení, popř. varianty řešení, a zdůvodnit jej, vyhodnotit a ověřit správnost zvoleného postupu a dosažené výsledky;
- uplatňovat při řešení problémů různé metody myšlení (logické, matematické, empirické) a myšlenkové operace;
- volit prostředky a způsoby (pomůcky, studijní literaturu, metody a techniky) vhodné pro splnění jednotlivých aktivit, využívat zkušeností a vědomostí nabytých dříve;
- spolupracovat při řešení problémů s jinými lidmi (týmové řešení).

V RVP gymnázií najdeme trochu odlišnou formulaci, která zahrnuje i kritické a tvořivé myšlení. Uvádí se zde, že žák:

- rozpozná problém, objasní jeho podstatu, rozčlení ho na části;

- vytváří hypotézy, navrhuje postupné kroky, zvažuje využití různých postupů při řešení problému nebo ověřování hypotézy;
- uplatňuje při řešení problémů vhodné metody a dříve získané vědomosti a dovednosti, kromě analytického a kritického myšlení využívá i myšlení tvořivé s použitím představivosti a intuice;
- kriticky interpretuje získané poznatky a zjištění a ověřuje je, pro své tvrzení nachází argumenty a důkazy, formuluje a obhájí podložené závěry;
- je otevřený k využití různých postupů při řešení problémů, nahlíží problém z různých stran; zvažuje možné klady a zápory jednotlivých variant řešení, včetně posouzení jejich rizik a důsledků.

Podpora kompetencí k iniciativě, kreativitě a podnikavosti v projektu P-KAP

Z výsledků dotazníkového šetření, které bylo provedeno na začátku projektu P-KAP, vyplývá, že střední školy považují oblast výchovy k podnikavosti za **jednu ze svých priorit** – celkově se v celorepublikovém průměru tato oblast umístila na třetím místě po rozvoji infrastruktury a podpoře odborného vzdělávání (propojování škol a zaměstnavatelů).

Jak školy uvedly, nejvíce při implementaci VkP narážejí na **nedostatek finančních prostředků** pro realizaci aktivit mimo vlastní výuku a také na **malý zájem žáků o ekonomické aktivity** a **nedostatek výukových materiálů a metodik**. 30 % škol také uvedlo malý zájem pedagogů o podporu podnikavosti.

Z navrhnutých opatření by školy nejvíce ocenily **podporu školních projektů** (např. dny otevřených dveří, školní ples, sportovní dny, akademie školy apod.) a **přednášky či jiné formy účasti odborníka z praxe** (úspěšného mladého podnikatele) **ve výuce**.

1.3. VÝVOJ v tematické oblasti

Ačkoliv nejrůznější programy na podporu VkP jsou v Evropě přítomny již dlouho, **vlastní aktivity na podporu VkP sahají teprve k počátku tohoto století**. VkP se dostala do popředí zájmu EK v roce 2003. Od roku 2004 začaly vznikat expertní pracovní skupiny, které monitorovaly stav v jednotlivých členských zemích a typech přípravy.

Významným bodem je rok **2008**, kdy proběhla **konference v Oslu**, která byla věnována VkP a která toto téma zdůraznila. V té době začaly vznikat **národní strategie VkP** v několika, převážně severských zemích. Důležitý je materiál **Evropa 2020**, kde byla stanovena kritéria, kterých je potřeba dosáhnout (aby do roku 2020 měl každý žák nějakou praktickou zkušenost s VkP). EK se zaměřuje především na sběr příkladů dobré praxe a VkP se samozřejmě zabývají i nejrůznější projekty financované z „evropských“ peněz.

V ČR se o aktivitách směřujících k podpoře podnikavosti na celostátní úrovni začíná hovořit v roce **2006**, kdy začaly vznikat rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP), kde je podnikavost jednou ze samostatných klíčových kompetencí.

Významnou – nikoliv výstupem, ale svojí existencí – byla **výzva č. 54 z OPVK**, která byla zaměřena mj. na projekty podporující VkP na základních a středních školách. V roce 2016 začal tento projekt P-KAP se svou intervencí k podnikavosti.

Cíl intervence

Dle závěrů Evropské komise definovaných v strategii Evropa 2020 **MUSÍ MÍT DO KONCE ROKU 2020 KAŽDÝ ŽÁK POČÁTEČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ PRAKTICKOU ZKUŠENOST S VÝCHOVOU K PODNIKAVOSTI**.

Cílem intervence je (obecně):

1. rozvinout výchovu k podnikavosti NA VŠECH TYPECH středních a vyšších odborných škol s přesahem směrem ke školám základním
2. identifikovat a rozvinout metody a aktivity podporující rozvoj iniciativy, kreativity a podnikavosti VE VŠECH VYUČOVACÍCH PŘEDMĚTECH

Prováděcím opatřením evropského cíle v ČR by mělo být **začlenění VkP plošně do výuky středních a vyšších odborných škol**. Právě uchopení podnikavosti jako klíčové kompetence dává dobrý základ pro rozvinutí výchovy k podnikavosti v rámci celé školy a většiny předmětů. Na nejvyšší úrovni pak podnikavost „proroste“ do celé **kultury školy**, kdy ji většina učitelů vědomě rozvíjí v rámci svých předmětů.

Pro začlenění podnikavosti do výuky je zapotřebí zejména **vzdělávání pedagogů a jejich pozitivní motivace k rozšíření praktické výuky**, která bude zajímavější a lépe přijatelná ze strany žáků a studentů.

Doporučujeme, aby **na každé škole** byl ustanoven **jeden pracovník**, který bude VkP zaštiťovat, bude se seznámovat s aktuálními informacemi a ty předávat dál ostatním učitelům. Tímto pracovníkem nemusí nezbytně být vyučující ekonomických předmětů. Vhodnou osobou je například vyučující, který má osobní zkušenost s podnikáním, či vyučující, který organizuje školní i mimoškolní aktivity. Tato role může být také dána koordinátorovi spolupráce škol a firem či kariérovému poradci, na jehož oblast VkP úzce navazuje. V některých případech může být vhodnou osobou i aktivní rodič.

Na národní úrovni je zapotřebí vybudovat metodickou podporu a bázi znalostí, aby měli učitelé z čeho čerpat nové znalosti a dovednosti spojené s rozvojem podnikavosti a mohli kvalitně pracovat s žáky a studenty. V optimální variantě by měla vzniknout Národní strategie VkP.

V rámci volnočasových aktivit nebo dalších aktivit školy souvisejících s odborným vzděláváním by měli mít žáci **možnost vyzkoušet si podnikání v praxi**. K tomu slouží např. akcelerační a start-up programy či inkubátory, jejichž síť by měla být přístupná také pro středoškoláky. Cílem by v tomto směru mělo být hlavně praktické vzdělávání. Zde je třeba konstatovat, že některé aktivity, které se na většině škol dějí formou vyučovacích předmětů, mohou být zařazeny i jako **předmět volitelný či nepovinný** (fiktivní firmy, JA firmy, ad.)

Podpora ze strany KRAJŮ při VkP

Kraje mohou podporovat školy při výchově k podnikavosti různými způsoby:

- zajistit **financování aktivit** na školách spojených s VkP (většinou nad rámec běžné výuky) – např. projektové dny, soutěže, konference
- zajistit **financování lidí** jako podpory VkP na školách (koordinátor podnikavosti na škole, konzultant - odborník apod.)
- **marketingová /PR podpora** při realizaci akcí na školách
- **osvěta** vzhledem k široké veřejnosti a rodičům
- **krajské projekty** mohou být zaměřené na **propojení vzdělávacího spektra** (např. žáci SŠ pracují s dětmi ZŠ na společném projektu nebo 2 SŠ různého zaměření apod.), což dává mj. možnost rozvoje podnikavých kompetencí
- kraj může být dobrým **prostředníkem mezi školou a dalšími sociálními partnery** (firmy, podnikatelé, organizace...), místem, kde se setkávají informace, kontakty a příklady dobré praxe

VkP má velký rozvojový potenciál, protože se doposud jednalo o poměrně málo akcentované téma.

1.4. CHARAKTERISTIKA oblasti intervence

Oblast podpory kompetencí k iniciativě, kreativitě a podnikavosti můžeme rozdělit na 2 velké oblasti: **nauku o podnikání** a samotný **rozvoj kompetencí**. Oba směry se pak spojují v **praktické zkušenosti s podnikáním**.

Nauka o podnikání

Už během primárního a sekundárního vzdělávání by žáci měli být seznamováni s **podnikáním jako plnohodnotnou alternativou kariéry zaměstnance**. Měli by proniknout do aspektů podnikání (vč. pozitiv a rizik), stejně jako do práv a povinností zaměstnance. Na základě dostatečného množství informací (a praktické zkušenosti – viz dále) se pak může každý jedinec svobodně rozhodnout, která z cest na pracovní trh je pro něj ta pravá.

Tato oblast bývá na středních školách součástí **ekonomického vzdělávání**. To je většinou zaměřeno na ekonomiku podniku a základy národního hospodářství. Na některých školách je doplněno ještě o oblast marketingu, managementu a další. Z hlediska rozvoje podnikavosti je důležité, aby se žáci dozvěděli:

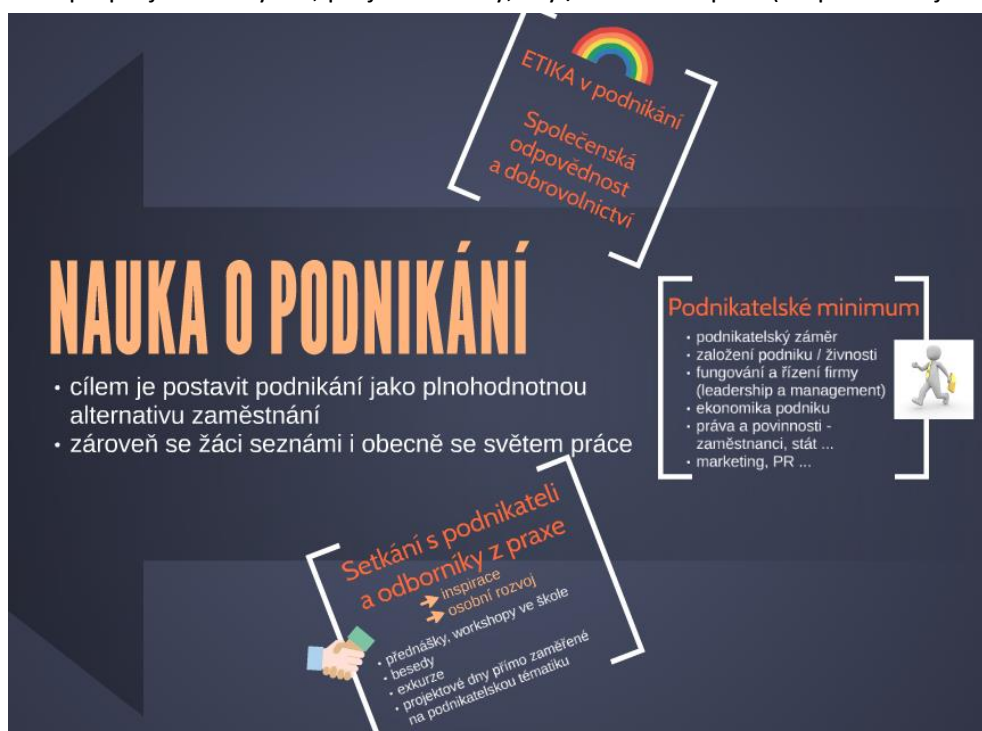
- jak objevit a rozvinout nápady, jak sestavit **podnikatelský záměr**
- **jak založit** firmu / živnost
- **jaké povinnosti** má osoba samostatně výdělečně činná
- jaké jsou povinnosti zaměstnavatelů i zaměstnanců
- **jak funguje firma** (z hlediska procesů) – tzn. jaká je úloha výroby, obchodu, marketingu, logistiky, managementu, administrativy apod. a jaké jsou mezi nimi vazby
- jaké jsou **aktuální trendy** v podnikání
- a další

Neměla by být také opomenuta problematika **etiky v podnikání a společenská odpovědnost**. Podnikání totiž během 90. let minulého století – v počátku rozvoje tržní ekonomiky – získalo negativní konotaci kvůli neetickému chování některých podnikatelů. Vnímání je zapotřebí narovnat, ukazovat pozitivní příklady a diskutovat o tom, jak podnikat v souladu se zákonem a morálkou, a také, jak přemýšlet o tom, jakou hodnotu přináší podnikání společnosti.

S oblastí společenské odpovědnosti souvisí také práce pro neziskový sektor ve formě **dobrovolnictví**. Žáci by měli pochopit, že pomoc potřebným a/nebo při řešení aktuálních společenských témat je důležitou součástí fungování světa a že dobrovolnou prací pro neziskové organizace pomohou dobré věci a přitom získají spoustu nových zkušeností.

Ideálně by měla výuka probíhat **praktickou formou**, aby tato oblast nezůstala pouze v teoretické rovině a nebyla pro žáky nudná. Kromě praktické zkušenosti s realizací podnikání či jiných aktivit (viz dále) mohou v tomto směru pomoci např. besedy, workshopy a podobné **akce s podnikateli či manažery**. Tyto akce mohou mít za cíl inspirovat žáky k podnikání nebo mohou být čistě vzdělávací. Zajímavou formou osobnostního rozvoje jsou **stáže ve firmách**, kdy mají mladí lidé možnost nahlédnout reálně pod pokličku fungování firmy.

Také formy výuky, při kterých mají žáci možnost pracovat samostatně a kreativně, jsou vhodné pro větší praktičnost – např. projektová výuka, projektové dny, hry / simulace apod. (viz podrobněji níže).

Rozvoj „podnikavých“ kompetencí

Výše uvedené kompetence (také viz obrázek) by měly být u žáků rozvíjeny už od základních škol **zapojováním příslušných forem výuky**, tedy zejména takových, které ze strany žáků vyžadují **aktivitu a samostatnost**. Tyto formy mohou být realizovány **i mimo oblast ekonomického vzdělávání** – prakticky na jakémkoliv obsahu. Jedná se např. o individuální samostatnou práci (např. práce s pracovními listy, referát apod.), skupinovou práci v týmu (např. cvičení při hodině, práce s případovými studiemi, zpracování projektu apod.), projektovou výuku, projektové dny, simulace, hry apod. Některé z těchto forem si blíže rozebereme v dalším textu, popř. v rámci příkladů dobré praxe.

Tvořivost (kreativita)

Tvořivost (volíme raději tento český název) je významnou kompetencí v kompetenčním modelu, a to zejména z pohledu pedagogické praxe a pedagogické psychologie, kde je již velmi podrobně rozpracována. Kreativita je také součástí názvu naší oblasti, proto jí nyní věnujme pozornost.

Důležitou roli při rozvoji tvořivosti hraje **inspirace, fantazie a intuice**. Tvořivá činnost je komplexní charakteristikou osobnosti. Je to činnost, v níž se uplatňuje netradiční postup, vynalézavost a schopnost používat neobvyklé postupy při řešení problémů.

Již v minulosti byly definovány různé typy tvořivosti, pro naše účely jmenujme 2 základní (Smékal, 1995, 1996):

- a) **specifická** – jde o tvořivost, která podmiňuje tvořivé výstupy v jednotlivých oblastech lidské činnosti, tedy ve **vědě, v technice, v umění, v práci s lidmi** apod.
- b) **nespecifická** – jde o tvořivost uplatňující se **v každé tvůrčí činnosti**, tedy bez specifické zaměřenosti na vyřešení nějakého závažného problému.

Praktická zkušenost s podnikáním

Důležitou součástí VkP je možnost **prakticky si podnikání vyzkoušet** buď ve vlastní reálné či virtuální firmě, nebo při jiných aktivitách, které ponese podobné charakteristiky jako podnikání (např. realizace školního projektu, organizace školní akce apod.). Během takovýchto aktivit jsou totiž rozvíjeny obě výše uvedené roviny – žáci se praktickým způsobem seznámí s podnikáním (fungováním firmy) a zároveň si prostřednictvím samostatné práce během realizace rozvinou i „podnikavé“ kompetence. V České republice působí v tomto směru 2 organizace s celostátní působností, a to je Junior Achievement (JA Czech) a Centrum fiktivních firem (CEFIF) – podrobněji níže.

Kromě těchto aktivit přímo na školách se mohou žáci věnovat této oblasti i v rámci mimoškolních aktivit, např. v akceleračních programech apod.

3 úrovně výchovy k podnikavosti na škole

Škola může dosáhnout různé úrovně rozvoje VkP. Pro naše účely jsme si je rozdělili celkem do 3 úrovní. Vyšší úrovně v sobě vždy obsahují i ty nižší. ***Naším cílem je, aby každá škola realizovala alespoň první úroveň.***

Úroveň 1 – VkP jako součást vzdělávání

Do první úrovně patří zapojování alespoň menších aktivit podporujících VkP do praxe školy. Většinou se jedná o aktivity nad rámec klasické výuky, popř. zapojování interaktivních forem výuky alespoň do některých předmětů. Zde uvádíme určité příklady, ze kterých je možné se nechat inspirovat:

- **práce s případovými studiemi** – případové studie jsou dobrým nástrojem, jak ukázat žákům konkrétní praktické životní situace; žáci mohou přicházet s vlastními návrhy řešení, tj. jak by se v dané situaci zachovali oni apod.; rozvíjí si tak zejména *kritické a strategické myšlení*
- **projektové vyučování** – může jít např. o ročníkovou práci, kterou žáci zpracovávají samostatně (ideálně ve skupince)
- **projektový den** – den speciálně zaměřený na určité téma (popř. více příbuzných témat), žáci toto téma zpracovávají samostatně
 - může být realizován i formou hry nebo simulace
 - může být zaměřen na podnikání (např. akce typu „Den D“), ale nemusí, neboť i tak jsou rozvíjeny měkké („podnikavé“) kompetence
 - může být doplněn o setkání s podnikateli či manažery – popř. může být přímo realizován externí firmou
- **adaptační kurz / tematický výlet** – optimálně by měl být udělán zážitkovou formou, při které se žáci vžijí do určité situace
 - tyto akce bývají často zaměřeny právě na rozvoj měkkých kompetencí
- **maturitní (popř. školní) ples** – ideální příležitost dát žákům do rukou organizaci a tím rozvíjet jejich kompetence. Často však tuto akci organizuje pouze pár aktivnějších žáků, je tedy dobré podněcovat zapojení co nejvíce žáků.
- **den otevřených dveří** – i tato akce se dá dát plně do rukou žákům, aby ji celou zorganizovali. Jedná se však o důležitou akci školy, proto často vedení školy nenechává organizaci plně na žácích, ale aktivně zapojuje i učitele a další pracovníky.
- **vánoční / velikonoční jarmark** – vhodná aktivita zejména na těch školách, kde žáci něco vyrábějí. Pokud se nechá zrealizovat celá akce žákům, vyzkoušejí si, jaké to je připravovat takovýto obchod ve formě stánkového prodeje.

- **sportovní či kulturní akce** - obsahem akce, kterou organizují žáci, mohou být i sportovní či kulturní aktivity
- **účast na soutěžích** – existuje několik zajímavých celostátních či regionálních soutěží, které jsou buď přímo zaměřeny na rozvoj určitých dovedností (např. prezentační dovednosti), na rozvoj podnikavosti ve smyslu tvorby podnikatelského záměru, nebo jsou obsahově k jinému tématu, ale formou rozvíjejí „podnikavé“ kompetence. Tato aktivita je na rozhraní 1. a 2. úrovně VkP – záleží, zda se jedná o jednorázovou či dlouhodobou akci
- ...

U všech uvedených akcí je pro VkP důležité, aby je žáci řešili skutečně **samostatně**, tzn., aby měli možnost akci **naplánovat a zrealizovat od začátku až do konce**. Je ovšem jasné, že v určitých případech budou potřebovat pomoc ze strany vedení školy a/nebo učitelů. Ti by měli zůstat v roli určitých mentorů či koučů a tímto způsobem žáky vést k samostatnosti a zodpovědnosti.

Úroveň 2 – průběžná (kontinuální) realizace VkP

Na druhé úrovni škola kromě jednorázových aktivit zapojuje i aktivity kontinuální. Tím máme na mysli realizaci dlouhodobějších projektů – tedy takových, které trvají alespoň jedno pololetí, ideálně 1 školní rok. Škola může realizovat vlastní projekt nebo se zapojit do celostátních aktivit, jako je JA Firma či Fiktivní firma.

- **Fiktivní firma** – realizuje Národní ústav pro vzdělávání, který má pro tento účel zřízeno tzv. Centrum fiktivních firem
 - Žáci mají možnost projít si firmou od založení až po likvidaci. Vše se děje „**na papíře**“, neprobíhá tedy reálný tok produktů ani peněz. Žákovské firmy zapojené do projektu obchodují virtuálně mezi sebou.
 - Ideální nástroj na procvičení všech administrativních úkonů spojených s fungováním firmy (např. účetnictví, fakturace, doklady ...)
- **JA Firma** – tuto aktivitu přináší společnost JA Czech, pobočka mezinárodní organizace Junior Achievement, kterou v ČR založil již v roce 1992 pan Tomáš J. Baťa.
 - Jedná se o realizaci **reálné firmy**, která je vedena žáky po dobu 1 školního roku. V optimálním případě si žáci na začátku volí vlastní předmět podnikání – tedy nejdříve generují nápady, v čem se budou realizovat. Následně si projdou vedením firmy od začátku až do konce – tedy od založení (z právního hlediska jde o zájmový spolek), přes rozdělení rolí a vlastní realizaci aktivit, až po administrativu s podnikáním spojenou (např. účetnictví) a likvidaci firmy na konci.
 - Žáci (firmy) mají možnost porovnat se se studentskými firmami z jiných škol a na **veletrhu** se utkat o titul **JA studentská firma roku**. Vítězové pak vyrážejí na mezinárodní setkání, kde poměří své síly s firmami z jiných zemí.
 - Žáci mají také možnost získat tzv. **Entrepreneurial Skills Pass** – certifikát podnikatelských dovedností, který svému držiteli potvrzuje, že nabyl znalosti, dovednosti a schopnosti k zahájení vlastního podnikání nebo ke kariéře zaměstnance
- **Vlastní projekt** – škola si může vymyslet vlastní projekt nebo se zapojit do projektu jiného subjektu (v minulosti byly realizovány obdobné projekty např. v rámci některých výzev podporovaných Evropským sociálním fondem). Několik námětů, na co se může takový projekt zaměřit:
 - **PR školy** – kontinuální práce na prezentaci školy, např. správa webových stránek, školního časopisu apod. žáky či studenty
 - **sociální okolí školy** – dlouhodobý projekt, ve kterém žáci zpracovávají potřeby v okolí školy a navrhuji na ně řešení
 - **propojování s jinými věkovými skupinami** – např. realizace určitých aktivit pro seniory nebo naopak pro mladší žáky (starší učí mladší na dané škole nebo na ZŠ/MŠ)

- **propojování s jinými školami** – např. školy různého zaměření (mohou se doplnit – kupříkladu SOŠ + gymnázium apod.) nebo naopak společný projekt škol se stejným zaměřením apod.

Úroveň 3 – systematická realizace VkP

Pokud škola dosáhne třetí úrovně rozvoje VkP, znamená to, že je VkP **jednou z hlavních priorit školy**. Téměř do všech vyučovacích předmětů pronikly interaktivní nástroje VkP a kromě toho škola realizuje další aktivity, které nechává v rukách žáků. Většina pedagogických pracovníků vědomě realizuje VkP a je to téma ve škole a jejím okolí dobře známé.

Kromě kombinace výše uvedených aktivit může škola realizovat i **tzv. školní firmu**. Vysvětlíme to na příkladu střední odborné školy, kde je to lépe uchopitelné (a pochopitelné). Tyto školy totiž často mají reálné zákazníky a reálné zakázky, které může škola nechat realizovat více méně samostatně přímo žáky. Důležité je, aby je nenajímala pouze jako „děláčky“, ale aby je nechala **proniknout do celého procesu zakázky – od poptávky až po fakturaci**. O takovéto firmě je z našeho pohledu možné přemýšlet u všech typů středních škol, vč. gymnázií – i to totiž může mít reálné zakázky, např. kurzy v rámci celoživotního učení.

Návaznost na ostatní oblasti intervence

Odborné vzdělávání a propojování škol a zaměstnavatelů

- **setkání s odborníky z praxe** pomáhají v rozšiřování znalostí o podnikání (setkání s podnikateli) nebo řízení firem (setkání s manažery), to samé se týká exkurzí apod.
- **odborná praxe / odborný výcvik** je dobrou příležitostí pro praktickou zkušenost s firemním světem a rozvoj pracovních kompetencí – může být realizován/a také u podnikatele nebo být uchopena tak, aby žáci zkusili něco samostatně vymyslet a rozvíjeli si tak podnikavé kompetence
- **stáže pro učitele** – učitel zaměřující se na podnikavé aktivity (zejména praktickou podnikatelskou zkušenost) by měl mít sám praxi v reálné firmě – může si ji doplnit pomocí stáže
- **maturitní práce pro zlepšení potřeb firmy** – maturitní práce v konkrétní firmě rozvíjí samostatné myšlení žáků, iniciativu a tvořivost – žáci mohou přijít s inovativním řešením, které je pro firmu velkým přínosem, a zároveň si vyzkouší své návrhy řešení v praxi a ověří si tak svoje schopnosti

Kariérové poradenství

- součástí kariérového poradenství by měla být i **možnost začít s vlastním podnikáním** a také **osobní rozvoj, tedy rozvoj kompetencí**, mezi nimiž mohou být i „podnikavé“
- kompetenční model, který je rozvíjen v rámci oblasti VkP by měl být v souladu s pojetím kariérového poradenství (nejen) na středních školách

Celoživotní učení

- kurzy, které jsou realizovány ve školách v rámci center celoživotního učení, mohou být organizovány žáky a tím rozvíjeny jejich kompetence

Polytechnické vzdělávání

- obsahem aktivit a projektů rozvíjejících „podnikavé“ kompetence může být polytechnické vzdělávání
- specifickou oblastí je environmentální výchova, kde jsou již dnes časté projekty, které obsahově řeší environmentální problematiku a z hlediska formy rozvíjejí kompetence žáků

Čtenářská gramotnost

- v rámci rozvoje čtenářské gramotnosti se rozvíjí **kritické myšlení**, které je součástí „podnikavých kompetencí“

Matematická gramotnost

- součástí matematické gramotnosti je hledání řešení problémů, tedy klíčová kompetence, která na VkP úzce navazuje

ICT kompetence

- předmětem projektů rozvíjejících podnikavost (zejména mimoškolní aktivity) je často vývoj nových aplikací či technologií
- (nejen) při ekonomickém vzdělávání se používá specifický software
- moderní technologie mohou vhodně doplnit praktickou výuku i teoretické vzdělávání

Rozvoj učitelů v oblasti VkP

Učitele, který se věnuje oblasti VkP, charakterizuje:

- zapojuje do výuky velké množství interaktivních nástrojů
- je sám iniciativní – má organizační schopnosti a je schopen aktivně navazovat vztahy s okolím (lidé z praxe do výuky apod.)
- ve výuce zdůrazňuje ekonomické aspekty probírané látky
- ideálně je to člověk s praxí v reálné firmě
- je inspirativní – svým osobním příkladem inspiruje žáky a studenty k proaktivnímu přístupu

Učitelé se mohou rozvíjet různými způsoby. Jednou z možností je absolvování **akreditovaného kurzu DVPP zaměřeného na podnikavost**. V rámci „šablon“ pro střední školy z prosince 2016 mohou školy tyto kurzy zaplatit z evropských peněz.

V případě, že chce učitel realizovat aktivity, kde si mohou žáci prakticky vyzkoušet podnikání, měl by mít sám praxi v reálné firmě. Té může docílit i díky **stáži ve firmě**. Tato stáž by měla trvat min. 14 dní, ideálně aspoň měsíc.

Další možností rozvoje učitele je aktivní **zapojení se do aktivit, které jsou určené a priori pro žáky** (např. aktivní účast při zážitkovém učení, realizace vlastní fiktivní firmy nebo absolvování kurzu, např. simulace, společně s žáky apod.). Právě díky vlastní zkušenosti s danou aktivitou může učitel následně dobře přenášet získanou zkušenost.

1.5. Diferenciace podle typů škol

Součástí kurikula pro střední vzdělávání jsou klíčové kompetence s problematikou VkP (v gymnaziálním vzdělávání jsou rozpracované podrobněji, ale obsah učiva je shodný) a učivo zaměřené na zakládání živností a obchodních společností. Toto zpracování je charakteristické pro většinu evropských zemí.

Obory vzdělání kategorie M

Maturitní obory bez odborného výcviku poskytují široké profesní uplatnění. Škola tedy musí volit podle budoucího uplatnění absolventů a zaměřovat své aktivity buďto na **vlastní podnikání, nebo spíše obecněji**.

Specifickou roli zde má obor vzdělání **Obchodní akademie**, pro který původně vzniklo na KDEP VŠE v 90. letech **Centrum fiktivních firem**.

Dobrou příležitostí pro rozvoj podnikavosti dává **učební praxe**, kde je možno vyjít z přímé zkušenosti žáků i při dalším učení. Pro tuto kategorii jsou velmi vhodné programy **fiktivních či reálných firem**, popř. i **jednorázové akce**, jako jsou projektové dny či týdny.

Obory vzdělání kategorie L

Obdobné jako kategorie M. **Využití odborného výcviku** pro podporu aktivit VkP se přímo nabízí. Je zde vhodná vazba i na reálnou „školní“ firmu, kde žáci mohou získávat zkušenosti nejen z vlastní odbornosti, tak také z podnikání.

Obory vzdělání kategorie K

Gymnaziální vzdělávání jakožto všeobecné postrádá podstatnou složku odborné přípravy, tudíž pro rozvoj podnikatelských kompetencí je třeba využívat aktivity, které podnikavost rozvíjejí **ve vyučovacích hodinách či aktivitách organizovaných školou mimo klasickou výuku**. Gymnázia z podstaty své všeobecné složky mohou využít široké spektrum aktivit, i když některé v zjednodušené podobě (fiktivní firmy). Gymnázia, která nejsou sloučena s jinou střední školou, mají díky své jedno-oborovosti lepší předpoklady

k rozvinutí se na nejvyšší úroveň podnikavé školy, protože nemusí propojovat nejrůznější obory vzdělání, které spolu třeba ani nijak nesouvisí. Obsahem „školní“ firmy může být další vzdělávání.

Obory vzdělání kategorie H

Absolventi velké části těchto oborů vzdělání nacházejí uplatnění jako drobní řemeslníci. Je záhodno, aby se škola zaměřila na rozvoj podnikatelských kompetencí především v návaznosti na profesní uplatnění. Vhodné je aktivity spojovat s odborným výcvikem a hospodářskou činností školy. Velký význam má i projektová výuka a diskuze s živnostníky v oboru.

Obory vzdělání kategorie N

Učební plány VOŠ tvoří jednotlivé školy a nemusí mít zařazen rozvoj kompetencí k podnikavosti. Pro VOŠ jsou vhodné všechny aktivity, které probíhají i na nižších stupních. Zároveň se už studenti VOŠ mohou velmi často zúčastňovat programů pro vysokoškoláky, které jsou zaměřeny na rozvoj vlastní podnikatelské aktivity (inkubátory ad.)